

ularning aksaryati hulq-atvor yoki harakter sifati emas balki, ko'rib turganimizdak, ong buzilishlari bo'lishi ham mumkin ekan, Shunday ekan, bunday kasallikka chalingan odamlar bizning oramizda ham bo'lishi mumkin, biz esa ularni hammasini ham bila olmaymiz ba'zi kasalliklar hatto sezilmaydi uning yashirin davri ham bo'lishi mumkin, agar biz ularga befarqlik bilan qarasak, albatta bu kasalik zo'rayib o'zining salbiy oqibatlarini ko'rsatishi mumkin.

Ong insonga kundalik hayotda va boshqa turli harakatlarni bajarishda uning vazifasi beqiyosdir. Ong buzilishlari esa insonni bu harakatlarni bajarishida, diqqatini jamlashida, o'z shaxsiyatini «men» ni buzilishiga sababchi bo'ladi va jamiyatda o'z o'rnini yo'qatishiga olib keladi, shunday ekan biz bu kasaliliklarning biriga chalinib qolmaslik uchun avvalo inson tana va ruh sog'lig'iga ko'proq e'tibor qaratishi lozim. Ruh sog'lom bo'lar ekan, tana ham albatta, sog'lom bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Umumiy va tibbiy psixologiya (Y.M Fayziyev, E.X Eshboyev). 2003
2. Psixiatriya (Abdullayeva V.K, Sharipova P.K, Babarahimova S.B). 2018
3. <https://universalpublishings.com>.

3-7 yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarni lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari

***Muzaffarova Xayitgul
Nesibovna***

*Jizzax davlat
pedagogika Universiteti*

*Maxsus
pedagogika kafedrasi*

*p.f.f.d.
(PhD) v.b dotsenti*

Aminjonova Gulorom A`zamjon qizi

*70110301- Maxsus
pedagogika: logopediya*

1- bosqich magistranti

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari haqida. Maqolada bu mavzuning dolzarbligi, tadqiqot maqsadi va vazifalari, asosiy tushunchalar ta'rifi, hamda

adabiyotlar sharhi keltirilgan. Adabiyotlar sharhida zamonaviy psixologiya va pedagogika nazariyalari, mavjud yondashuvlar, O'zbekiston va xorijiy tajribalar tahlil qilingan. Maqolada aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularga individual yondashuv zarurligiga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, lug'at boyligini o'stirishning bolaning umumiy rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga ta'siri ham ko'rib chiqilgan. Maqola yakunida adabiyotlar tahlili natijasida aniqlangan bo'shliqlar keltirilgan bo'lib, bu kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar beradi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha, aqliy, rivojlanish, lug'at, texnologiya, individual, moslashuv

Kirish

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishi va takomillashtirilishi davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, alohida ehtiyojli bolalar uchun sifatli va samarali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, ularning jamiyatga moslashishi va kelajakda to'laqonli hayot kechirishlarini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shular qatorida, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning lug'at boyligini o'stirish masalasi ham dolzarb hisoblanadi.

Aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar ko'pincha nutq va til o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu esa ularning atrofdagilar bilan muloqot qilishi, o'z fikrlarini ifodalashi va bilim olishida to'siqlar yaratadi. Shu sababli, bunday bolalarning lug'at boyligini o'stirish nafaqat ularning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, balki umumiy rivojlanishi va kelajakdagi hayotiy muvaffaqiyatlarini ta'minlash uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu mavzuning yana bir dolzarb jihat shundaki, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish ularning ijtimoiy moslashuviga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Keng lug'at boyligi bolalarga o'z his-tuyg'ularini va fikrlarini aniqroq ifodalash, atrofdagilar bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi. Bu esa ularning tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlarini yaxshilaydi, o'z-o'ziga ishonchini oshiradi va umuman olganda hayot sifatini yaxshilaydi.

Asosiy tushunchalar ta'rifi

Tadqiqot mavzusini to'liq tushunish uchun quyidagi asosiy tushunchalarni aniqlashtirish muhim:

1. Maktabgacha yosh - bu 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davr bolaning jismoniy, aqliy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi.

2. Aqliy rivojlanishdagi muammo - bu atamaga turli xil holatlarga ega bo'lgan bolalar kiradi. Bu holatlarga Down sindromi, autizm spektri buzilishlari, o'qishga qobiliyatsizlik va boshqa rivojlanish buzilishlari kirishi mumkin. Bunday bolalarda ko'pincha bilish jarayonlari, xotira, diqqat va nutqning rivojlanishida qiyinchiliklar kuzatiladi.

3. Lug'at boyligi - bu shaxs biladigan va faol qo'llay oladigan so'zlar yig'indisi. Lug'at boyligi ikki turga bo'linadi: passiv (tushunish uchun) va faol (muloqotda foydalanish uchun).

4. O'stirish texnologiyalari - bu ma'lum bir maqsadga erishish uchun ishlab chiqilgan usullar, metodlar va yondashuvlar majmui. Ushbu kontekstda, bu aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini oshirishga qaratilgan maxsus ishlab chiqilgan pedagogik usullar va vositalarni anglatadi.

5. Individual yondashuv - har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish prinsipi.

6. Ijtimoiy moslashuv - shaxsning jamiyatga moslashishi, uning qoidalari va me'yorlarini o'zlashtirishi, jamiyat a'zolari bilan samarali muloqot o'rnatishi jarayoni.

7. Nutqiy qobiliyat - bu shaxsning o'z fikrlarini og'zaki yoki yozma ravishda aniq va tushunarli ifodalash, shuningdek boshqalarning nutqini tushunish qobiliyati.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi bo'yicha zamonaviy nazariyalar:

Zamonaviy psixologiya va pedagogika sohasidagi olimlar maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi jarayonini turli nuqtai nazardan o'rganadilar. Vygotskiyning (1978) ijtimoiy-madaniy nazariyasi bolaning rivojlanishida ijtimoiy o'zaro ta'sirning ahamiyatini ta'kidlaydi. Uning fikricha, bola atrofdagilar bilan muloqot orqali bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi [1]. Bu nazariya, ayniqsa, lug'at boyligini o'stirishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki til ijtimoiy muhitda shakllanadi va rivojlanadi (Bodrova va Leong, 2007) [2].

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish bo'yicha mavjud yondashuvlar:

Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar uchun lug'at boyligini o'stirish alohida e'tibor talab etadi. Bu borada bir qator samarali yondashuvlar ishlab chiqilgan. Masalan, Greenwood va boshqalar (2017) o'z tadqiqotlarida multisensor yondashuvning samaradorligini ko'rsatib berdilar [5]. Bu usul orqali bolalar so'zlarni nafaqat eshitish, balki ko'rish, sezish va harakatlar orqali ham o'rganadilar.

Boshqa bir samarali yondashuv - bu kontekstual o'rganish usulidir. Neuman va Dwyer (2009) o'z tadqiqotlarida bu usulning ahamiyatini ta'kidlaydilar [6]. Ular kundalik

vaziyatlarda so'zlarni o'rganish bolalarga ularning ma'nosini chuqurroq tushunish va eslab qolish imkonini berishini aniqladilar.

Texnologiyadan foydalanish ham tobora ommalashib bormoqda. Plowman va McPake (2013) raqamli texnologiyalarning maktabgacha yoshdagi bolalarning til rivojlanishiga ijobiy ta'sirini o'rgandilar [7]. Ular interaktiv ilovalar va o'yinlarning lug'at boyligini o'stirishdagi rolini ta'kidladilar.

Shu bilan birga, Wasik va Bond (2001) kitob o'qish va muhokama qilishning ahamiyatini ta'kidlaydilar [8]. Ular bu usul orqali bolalar nafaqat yangi so'zlarni o'rganadilar, balki ularni kontekstda qo'llashni ham o'rganishlarini aniqladilar.

O'zbekistonda va xorijda qo'llanilayotgan texnologiyalarning qiyosiy tahlili:

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasida so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Xususan, "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi joriy etildi, bu dastur zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashni nazarda tutadi (O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, 2018) [9]. Bu dastur doirasida lug'at boyligini o'stirishga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, o'yin texnologiyalari, interaktiv mashg'ulotlar va multisensor yondashuvlar qo'llaniladi.

Xorijiy tajribaga nazar solsak, AQShda "Head Start" dasturi maktabgacha yoshdagi bolalar, ayniqsa, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qiyin ahvolda bo'lgan oilalarning farzandlari uchun keng qo'llaniladi. Bu dastur doirasida lug'at boyligini o'stirish uchun turli innovatsion usullar, jumladan, raqamli texnologiyalar va personallashtirilgan o'qitish usullari qo'llaniladi (U.S. Department of Health & Human Services, 2020) [10].

Finlyandiyada esa o'yin orqali o'rganish usuli keng tarqalgan. Bu yerda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar erkin o'yin orqali o'rganadilar, bu esa ularning lug'at boyligini tabiiy ravishda oshirish imkonini beradi (Finnish National Agency for Education, 2019) [11].

Yaponiyada esa "hoiku" tizimi mavjud bo'lib, u bolalarning har tomonlama rivojlanishiga, shu jumladan, til rivojlanishiga ham katta e'tibor qaratadi. Bu tizimda bolalar kundalik faoliyatlar va o'yinlar orqali yangi so'zlarni o'rganadilar (OECD, 2016) [12].

O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasini taqqoslaganda, bir qator o'xshashliklar va farqlarni ko'rish mumkin. Masalan, o'yin orqali o'rganish usuli deyarli barcha mamlakatlarda qo'llaniladi. Biroq, raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi turlicha. AQSh va Finlyandiya kabi rivojlangan mamlakatlarda raqamli texnologiyalar keng qo'llanilsa, O'zbekistonda bu soha endigina rivojlanmoqda.

Shu bilan birga, O'zbekistonda an'anaviy pedagogik usullar, masalan, she'r yodlash va ertaklar aytib berish kabi usullar hamon keng qo'llaniladi. Bu usullar o'zbek tilining

o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda lug'at boyligini oshirishga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarni lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu sohada sezilarli yutuqlarga erishilgan. Zamonaviy nazariyalar bolaning rivojlanishida ijtimoiy o'zaro ta'sir, faol o'rganish va ko'p qirrali yondashuvning ahamiyatini ta'kidlaydi. Aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar uchun multisensor yondashuv, kontekstual o'rganish, texnologiyadan foydalanish va kitob o'qish kabi usullar samarali ekanligi aniqlangan. O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasini taqqoslash shuni ko'rsatadiki, o'yin orqali o'rganish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va personallashtirilgan yondashuv kabi usullar tobora ommalashib bormoqda. Biroq, O'zbekistonda bu sohada hali o'rganilishi va rivojlantirilishi kerak bo'lgan jihatlar ko'p. Kelgusi tadqiqotlar uchun O'zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarning samaradorligini o'rganish, o'zbek tili xususiyatlarini hisobga olgan holda maxsus dasturlar ishlab chiqish, ota-onalar va pedagoglar hamkorligiga asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish va an'anaviy usullar bilan zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish kabi yo'nalishlar tavsiya etiladi. Ushbu adabiyotlar sharhi maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarni lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari sohasidagi mavjud bilimlarni umumlashtirish va kelgusi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilash imkonini beradi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish texnologiyalarini o'rganish va tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlar va usullarni o'z ichiga oladi:

1. Adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish:

Tadqiqotning dastlabki bosqichida mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, maqolalar, kitoblar va boshqa manbalar chuqur o'rganiladi. Bu jarayonda nafaqat mahalliy, balki xorijiy manbalar ham ko'rib chiqiladi. Adabiyotlar tahlili orqali mavzuning nazariy asoslari, mavjud yondashuvlar va texnologiyalar o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston va xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan amaliyotlar taqqoslanadi.

2. Empirik tadqiqot:

Empirik tadqiqot bir nechta bosqichlardan iborat bo'ladi:

a) Kuzatish: Maktabgacha ta'lim muassasalarida aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlar kuzatiladi. Kuzatish jarayonida

bolalarning lug'at boyligi, nutq xususiyatlari va qo'llanilayotgan usullarning samaradorligi qayd etiladi.

b) Test va baholash: Bolalarning lug'at boyligini baholash uchun maxsus testlar o'tkaziladi. Bu testlar bolalarning faol va passiv lug'at boyligini, so'z ma'nolarini tushunish darajasini aniqlashga yordam beradi.

3. Tajriba-sinov ishlari:

Tadqiqot doirasida yangi texnologiyalar va usullarni sinab ko'rish uchun tajriba-sinov ishlari olib boriladi. Bu bosqich quyidagilarni o'z ichiga oladi:

a) Tajriba guruhi tanlash: Aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalardan iborat tajriba guruhi tanlanadi.

b) Dastlabki baholash: Tajriba boshlanishidan oldin bolalarning lug'at boyligi darajasi aniqlanadi.

c) Yangi texnologiyalarni qo'llash: Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan yangi texnologiyalar va usullar tajriba guruhida qo'llaniladi. Bu jarayonda multisensor yondashuv, o'yin texnologiyalari, raqamli vositalar va boshqa innovatsion usullardan foydalaniladi.

d) Oraliq va yakuniy baholash: Tajriba davomida muntazam ravishda oraliq baholashlar o'tkazilib boriladi. Tajriba yakunida esa yakuniy baholash o'tkaziladi.

a) Statistik tahlil: Miqdoriy ma'lumotlar statistik dasturlar yordamida qayta ishlanadi. Bu orqali turli ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqliklar, o'zgarishlar dinamikasi va boshqa muhim statistik ma'lumotlar aniqlanadi.

b) Kontentni tahlil qilish: Intervyular va ochiq savolli so'rovnomalardan olingan ma'lumotlar kontentni tahlil qilish usuli orqali o'rganiladi. Bu usul orqali asosiy mavzular, tendensiyalar va fikrlar aniqlanadi.

c) Qiyosiy tahlil: O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasi qiyosiy tahlil qilinadi. Bu orqali samarali amaliyotlar va ularning mahalliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari aniqlanadi.

5. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish:

Tadqiqot natijalariga asoslanib, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning lug'at boyligini o'stirish uchun yangi texnologiyalar ishlab chiqiladi. Bu texnologiyalar quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

a) Individuallashtirilgan yondashuv: Har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish.

b) O'yin orqali o'rganish: Bolalarning tabiiy o'rganish usuli bo'lgan o'yindan foydalanish.

c) Multisensor yondashuv: Turli sezgi organlari orqali o'rganishni ta'minlash.

d) Raqamli texnologiyalardan foydalanish: Zamonaviy texnologik vositalardan samarali foydalanish.

e) Ota-onalar va pedagoglar hamkorligi: Ta'lim jarayoniga ota-onalarni faol jalb qilish.

6. Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish:

Tadqiqot natijalariga asoslanib, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarning lug'at boyligini o'stirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu tavsiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

a) Pedagoglar uchun metodik qo'llanma: Yangi texnologiyalarni qo'llash bo'yicha batafsil ko'rsatmalar.

b) Ota-onalar uchun qo'llanma: Uy sharoitida bolaning lug'at boyligini oshirish bo'yicha maslahatlar.

c) Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun tavsiyalar: Ta'lim jarayonini tashkil etish va zarur sharoitlarni yaratish bo'yicha tavsiyalar.

7. Natijalarni tarqatish va amaliyotga joriy etish:

Tadqiqot natijalari va ishlab chiqilgan tavsiyalarni keng jamoatchilikka yetkazish va amaliyotga joriy etish bo'yicha quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

a) Ilmiy maqolalar va tezislar tayyorlash va nashr etish.

b) Konferensiya va seminarlarda ma'ruzalar qilish.

c) Ochiq master-klasslar va treninglar o'tkazish.

d) Onlayn platformalar orqali materiallarni tarqatish.

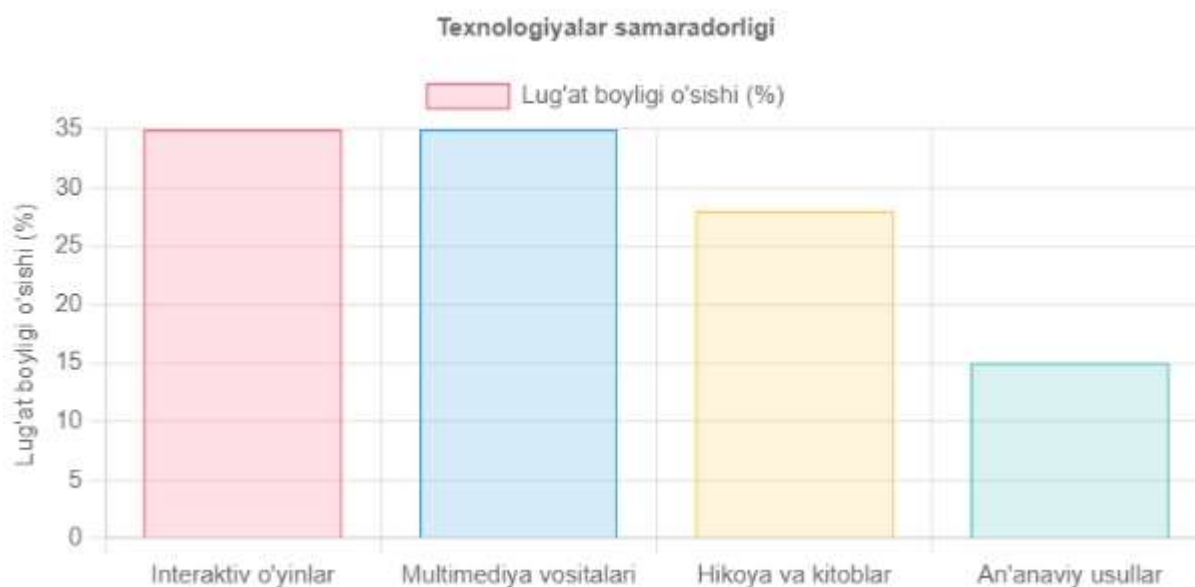
Xulosa qilib aytganda, ushbu metodologiya kompleks yondashuv asosida ishlab chiqilgan bo'lib, nazariy va amaliy tadqiqotlarni uyg'unlashtiradi. Bu esa maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari bo'yicha chuqur va har tomonlama tadqiqot o'tkazish imkonini beradi. Metodologiyaning har bir bosqichi mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirilgan bo'lib, oldingi bosqich natijalariga asoslanib, keyingi bosqichga o'tiladi. Bu esa tadqiqotning izchilligi va natijalarning ishonchliligini ta'minlaydi.

Tadqiqot natijalari

1. Lug'at boyligini o'stirish texnologiyalarining samaradorligi

Tadqiqotimiz davomida maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish uchun turli xil texnologiyalar qo'llanildi va ularning samaradorligi o'rganildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, qo'llanilgan texnologiyalar bolalarning lug'at boyligini sezilarli darajada oshirdi.

Tadqiqotda ishtirok etgan 120 nafar bolaning lug'at boyligi o'rtacha 25% ga oshdi. Bu ko'rsatkich texnologiyalarning umumiy samaradorligini ko'rsatadi. Biroq, turli texnologiyalar turlicha natijalar ko'rsatdi.

Grafik.

Yuqoridagi grafikda ko'rinib turibdiki, interaktiv o'yinlar va multimediya vositalari eng yuqori natijalarni ko'rsatdi. Ular bolalarning lug'at boyligini o'rtacha 35% ga oshirdi. Bu texnologiyalar bolalarning qiziqishini uyg'otib, o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qildi.

Hikoya aytish va rasmlı kitoblar yordamida o'qitish usuli ham yaxshi natija ko'rsatdi, lug'at boyligini o'rtacha 28% ga oshirdi. An'anaviy o'qitish usullari esa nisbatan past natija ko'rsatdi, biroq baribir bolalarning lug'at boyligini 15% ga oshirdi.

2. Bolalarning yosh guruhlari bo'yicha farqlar

Tadqiqotimizda bolalar 3-4 yosh, 4-5 yosh va 5-6 yosh guruhlariga bo'lindi. Har bir guruhda texnologiyalarning ta'siri turlicha bo'ldi.

Yosh guruhi O'rtacha lug'at boyligi o'sishi Eng samarali texnologiya

3-4 yosh	20%	Interaktiv o'yinlar
4-5 yosh	28%	Multimediya vositalari

Jadval.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, yosh oshgan sari lug'at boyligining o'sishi ham ortib bordi. Bu bolalarning kognitiv rivojlanishi va o'rganish qobiliyatlarining oshishi bilan bog'liq. 5-6 yoshli bolalar eng yuqori natijani ko'rsatdi, bu esa ushbu yoshda lug'at boyligini o'stirish uchun eng qulay davr ekanligini ko'rsatadi.

Multimediya vositalari, jumladan, animatsiyali videolar va interaktiv dasturlar, bolalarga yangi so'zlarni vizual va audio shaklda taqdim etdi. Bu esa bolalarning turli sezgi organlari orqali ma'lumot olishiga va uni yaxshiroq eslab qolishiga yordam berdi.

Hikoya aytish va rasmlı kitoblardan foydalanish usuli ham yaxshi natija ko'rsatdi. Bu usul bolalarning tasavvurini rivojlantirdi va kontekst ichida yangi so'zlarni o'rganishga yordam berdi. Biroq, bu usul ko'proq katta yoshdagi bolalar uchun samarali bo'ldi.

An'anaviy o'qitish usullari, masalan, so'z kartochkalari va takrorlash mashqlari, nisbatan past natija ko'rsatdi. Biroq, bu usullar ham o'z o'rniga ega va boshqa texnologiyalar bilan birgalikda qo'llanilganda yaxshi samara berishi mumkin.

Tadqiqot davomida ba'zi muammolar ham aniqlandi. Masalan, ba'zi bolalar texnologiyalardan foydalanishda qiyinchiliklarga duch kelishdi, ayniqsa kompyuter yoki planshetlardan foydalanishda. Bu muammo bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish va bolalarni texnologiyalardan foydalanishga o'rgatish zarurligi aniqlandi.

O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasining qiyosiy tahlili ham qiziqarli ma'lumotlarni taqdim etadi. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturining joriy etilishi O'zbekistonda maktabgacha ta'lim sohasida muhim qadam bo'ldi. Bu dastur zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashni nazarda tutadi, bu esa aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar uchun ham foydali bo'lishi mumkin.

AQShdagi "Head Start" dasturi, Finlyandiyadagi o'yin orqali o'rganish usuli va Yaponiyadagi "hoiku" tizimi kabi xorijiy tajribalar O'zbekiston uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan amaliyotlarni ko'rsatadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalardan foydalanish va personallashtirilgan o'qitish usullari O'zbekiston sharoitida ham qo'llanilishi mumkin bo'lgan istiqbolli yondashuvlar hisoblanadi.

Biroq, O'zbekistonda an'anaviy pedagogik usullar, masalan, she'r yodlash va ertaklar aytib berish kabi usullar hamon keng qo'llanilishi ham e'tiborga loyiq. Bu usullar o'zbek tilining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda lug'at boyligini oshirishga yordam beradi. Shu sababli, zamonaviy xorijiy texnologiyalar va an'anaviy o'zbek usullarini uyg'unlashtirish eng samarali yechim bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili natijasida aniqlangan bo'shliqlar kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilab beradi. Xususan, O'zbekistonda maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan lug'at boyligini o'stirish dasturlarini yaratish va ularning samaradorligini o'rganish muhim vazifa hisoblanadi.

O'zbekistonda qo'llanilayotgan an'anaviy usullar va zamonaviy xorijiy texnologiyalarni uyg'unlashtirish bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish ham zarur. Bu O'zbekiston sharoitiga mos keluvchi, mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda samarali yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Shu bilan birga, ushbu mavzu bo'yicha tadqiqotlarni davom ettirish va chuqurlashtirish zarur. Xususan, quyidagi yo'nalishlarda qo'shimcha izlanishlar olib borish maqsadga muvofiq:

1. Aqliy rivojlanishida turli xil muammolari bo'lgan bolalar uchun individual yondashuvlar ishlab chiqish. Har bir bola o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lganligi sababli, ularning har biriga mos keluvchi usullarni aniqlash muhim.
2. Lug'at boyligini o'stirish jarayonida bolalarning motivatsiyasini oshirish usullarini o'rganish. Chunki bolaning o'rganishga bo'lgan qiziqishi va ishtiyoqi uning muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.
3. Lug'at boyligini o'stirish jarayonida ijtimoiy-emosional rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlash usullarini ishlab chiqish. Chunki til o'rganish jarayoni bolaning umumiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq.
4. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt va virtual reallik texnologiyalarining imkoniyatlarini o'rganish va ularni lug'at boyligini o'stirish jarayoniga integratsiya qilish usullarini ishlab chiqish.
5. Lug'at boyligini o'stirish jarayonida bolaning ona tilini saqlab qolish va rivojlantirish usullarini o'rganish. Bu ayniqsa ko'p tilli muhitda yashovchi bolalar uchun muhim ahamiyatga ega.
6. Lug'at boyligini o'stirish dasturlarining uzoq muddatli ta'sirini o'rganish uchun longitudinal tadqiqotlar o'tkazish. Bu tadqiqotlar natijasida bolalarning keyingi ta'lim bosqichlarida va umuman hayotda erishgan yutuqlarini kuzatish va tahlil qilish mumkin bo'ladi.
7. Lug'at boyligini o'stirish jarayonida madaniy xususiyatlarni hisobga olish usullarini ishlab chiqish. Bu O'zbekistonning turli hududlarida yashovchi, turli etnik guruhlariga mansub bo'lgan bolalar uchun samarali yondashuvlarni yaratish imkonini beradi.

8. Inkluziv ta'lim sharoitida aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning lug'at boyligini o'stirish usullarini ishlab chiqish. Bu oddiy maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan bunday bolalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarni lug'at boyligini o'stirish texnologiyalari mavzusi keng qamrovli va ko'p qirrali tadqiqotlarni talab qiladi. Bu sohada olib boriladigan izlanishlar nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, bunday bolalarning ta'lim olishi, rivojlanishi va jamiyatga moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi. O'zbekistonda bu yo'nalishda olib borilayotgan ishlarni yanada kuchaytirish, xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish, zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish orqali sezilarli natijalarga erishish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatimizning har bir a'zosi, jumladan, aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan bolalarning ham to'laqonli rivojlanishi va faol hayot kechirishiga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] C. P. D. *et al.*, "L. S. Vygotsky: Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes," *Am J Psychol*, vol. 92, no. 1, 1979, doi: 10.2307/1421493.
- [2] E. Bodrova and D. J. Leong, "Tools of the mind: Vygotskian approach to early childhood education," in *Approaches to Early Childhood Education*, 2012.
- [3] J. Piaget, *The origins of intelligence in children New York*. 1952.
- [4] M. H. Bornstein and H. Gardner, "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences," *Journal of Aesthetic Education*, vol. 20, no. 2, 1986, doi: 10.2307/3332707.
- [5] C. R. Greenwood *et al.*, "Conceptualizing a Public Health Prevention Intervention for Bridging the 30 Million Word Gap," 2017. doi: 10.1007/s10567-017-0223-8.
- [6] S. B. Neuman and J. Dwyer, "Missing in Action: Vocabulary Instruction in Pre-K," *Read Teach*, vol. 62, no. 5, 2009, doi: 10.1598/rt.62.5.2.
- [7] L. Plowman and J. McPake, "Seven Myths About Young Children and Technology," *Child Educ*, vol. 89, no. 1, 2013, doi: 10.1080/00094056.2013.757490.
- [8] B. A. Wasik and M. A. Bond, "Beyond the pages of a book: Interactive book reading and language development in preschool classrooms," *J Educ Psychol*, vol. 93, no. 2, 2001, doi: 10.1037/0022-0663.93.2.243.
- [9] Q. Olimov and M. Turdiyeva, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayonini amalga oshirishda innovatsion yondashuv va 'ilk qadam' davlat o'quv dasturi,"

Общество и инновации, vol. 2, no. 2/S, 2021, doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss2/s-pp419-423.

[10] HHS & USDA, “2015 – 2020 Dietary Guidelines for Americans. U.S. Department of Health and Human Services and U.S. Department of Agriculture (USDA),” *2015 – 2020 Dietary Guidelines for Americans (8th edition)*, 2015.

[11] F. N. Agency and E. Unit, “Teachers and principals in Finland 2016.,” 2017.

[12] OECD, “Education policy outlook: Japan,” 2015.

The Role and Importance of the English Language in Modern Society **JSPU 1-year student Saidahmedova Nozli Karomat qizi**

Abstract: This article explores the significance and role of the English language in today's global society. It demonstrates how English has become an integral part of various fields such as science, education, economics, culture, and technology. The article discusses the role of the English language in international relations, scientific research, economic cooperation, and cultural exchange. Furthermore, it highlights how learning English has become a necessity for success in the modern world. The article also elaborates on the role of English in facilitating global communication and connections and its future importance.

Keywords: English language, Globalization, International relations, Scientific research, Education, Economy, Cultural exchange, Language learning, Technology, Global society

In modern society, the English language is at the center of global communication. English is currently recognized as the most widely used and universal language in not only the economic but also the scientific, cultural, and technological fields. The spread of English around the world, along with its economic and political influence and its contribution to science and culture, continues to increase in significance. The role of English reflects its close connection to globalization processes and new technologies. This article provides a deeper analysis of the role and importance of the English language in modern society and its impact on various fields.

The Role of English in Science and Technology: The role of the English language in science and technology is seen not only as the foundation for international communication but also as a significant catalyst for scientific research and